

Анастасія ВАРЕНИЧЕНКО

г. Мелітополь

СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

В статье исследуется феномен профессиональной подготовки будущего учителя начальной школы; уточнено и целостно раскрыто ее сущность. Освещены структурные компоненты профессиональной подготовки будущего учителя начальной школы к формированию экологической культуры и проанализированы их содержание: мотивационно-ценностный (совокупность потребностей, мотивов, интересов, ценностных ориентаций, отношений, адекватных целям и задачам), информационно-когнитивный (экологически значимые знания, их восприятие, понимание, осознание и использование), деятельно-поведенческий (профессионально значимые умения и навыки, природоцелесообразность поступков в окружающей среде).

Ключевые слова: подготовка будущего учителя начальной школы, экологическая культура, структурные компоненты подготовки: мотивационно-ценностный, информационно-когнитивный, деятельностно-поведенческий.

Стаття надійшла до редколегії 05.02.2017

УДК 37.013.42:364

Анна ВЕНГЕР

м. Миколаїв

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті здійснено теоретичне дослідження соціально-психологічної моделі фахівця із соціальної роботи. Аналізуються вимоги сучасності до спеціаліста соціальної сфери. Визначено структурні складові вимог до фахівця соціальної роботи. Охарактеризовані вимоги до схильностей та інтересів, психофізіологічні вимоги, вимоги до емоційно-вольової сфери, вимоги до інтелекту, вимоги до морально-ділових якостей. Підкреслено необхідний рівень професійної освіти фахівця з соціальної роботи.

Ключові слова: фахівець із соціальної сфери, професіоналізм, компетентність, професійно-важливі якості, емоційна стійкість, моральна норма, моральні переконання, «модель».

Виховуючи сьогодні студентську молодь ми будемо майбутнього фахівця, так як студенти спеціальності «соціальна робота» отримують базові знання з таких дисциплін як «Історія соціальної роботи», «Основи педагогіки», «Девіантологія», «Основи консультування», «Конфліктологія», «Основи загальної психології», «Психологія управління», «Соціальна робота з різними категоріями клієнтів», Вступ до спеціальності «Соціальна робота», «Психодіагностика», «Соціальна психологія», «Квалітологія» та інші. Ми можемо говорити про те, що сьогодні вимоги саме до фахівця соціальної сфери наповненні наступними вимогами: фахівець повинен володіти ґрунтовно теоретичними знаннями та здобути практичні навички в роботі, якість освіти залежить від структури матеріалу та його сприймання, від індивідуальності студента та презентаційності викладача. Особливості розвитку соціальної сфери суспільства, ускладнення суспільного життя громадян

внаслідок соціальної, економічної і політичної кризи держави потребують прогресивних підходів у підготовці фахівців, формуванні вітчизняної інтелігенції, еліти нації. Професійна підготовка фахівця із соціальної роботи основана на кваліфікаційних вимогах, що поєднують у собі сукупність професійних вимог, характеристик, показників, цінностей, ролей, функцій тощо. Завдання, яке стоїть сьогодні перед вищою школою – виховати конкурентно спроможних фахівців з високим рівнем знань.

Мета статті – висвітлити узагальнені відомості про поняття «професіоналізм», «компетентність» і «модель». Зазначити вимоги до фахівця соціальної сфери.

Останнім часом у науковий обіг увійшли поняття «компетентність», «професійно-важливі якості». Аналіз літератури з цієї проблеми показує всю складність, багатомірність і неоднозначність трактування самих понять. Найвідоміші праці В. Байденко, Н. Бібік, Н. Гріша-

нової, І. Гудзик, І. Зимньої, Н. Кузьміної, А. Маркової, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равена, Р. Уайта, Н. Хомського, А. Хуторського.

Професія соціального працівника спрямована на соціальну сферу, тому необхідною умовою для вибору цієї професії є соціальна спрямованість особистості, наявність відповідних соціальних якостей: гуманізму, доброзичливості, справедливості, відповідальності, терпеливості, врівноваженості, готовності стати на захист клієнта, прийти на допомогу, підтримати. Основою професійної діяльності соціального працівника є компетентність і професіоналізм. Вивчивши досвід науковців, таких як Г. Андрєєва, А. Петровський та ін. Наддамо визначення фахівця соціальної роботи. Фахівець із соціальної роботи – це особа, яка має необхідні інтелектуальні, моральні, особистісні якості для виконання особливого, інтегрованого, універсального виду діяльності у соціальній сфері [1, 4]. У словнику термінів з соціальної роботи знаходимо визначення компетентності. **Компетентність** означає відповідність рівня знань і умінь змісту виконуваних посадових обов'язків, а також уміння досягати мети. Компетентність забезпечується базовою освітою, самоосвітою у процесі практичної діяльності, вивченням досвіду, підвищенням кваліфікації на курсах, семінарах. Порівняємо це визначення з визначенням поняття професіоналізм. **Професіоналізм** – це поєднання знань, умінь, досвіду, прийняття правильних рішень [4]

Навчаючи студентів в університеті спостерігаючи за проявом їхньої індивідуальності, активною практикою, волонтерством потрібно зазначити, щоб бути кваліфікованим фахівцем у соціальній сфері, потрібні знання не тільки теоретичних основ соціальної роботи, психології, педагогіки, Конституції України, а й практичних навичок у консультуванні кризових клієнтів, вміння долати конфлікти та попереджувати їх, знати психологію людини та вміти використовувати психодіагностичний інструментарій. Студенти після проходження практики зазначають, що їм сьогодні необхідні практичні навички роботи з кризовими клієнтами, з різними категоріями населення. Сьогодні, щоб працювати у сфері соціального захисту населення потрібно відповідати етичним нормам, моральним нормам в першу чергу, по-друге володіти теоретичними знаннями; по-третє вміти застосовувати їх у різних кризових ситуаціях та повсякденно. Практика яка стає у нагоді нашим

студентам залучає їх до активного творчого пошуку, виховує в них людяність і альтруїзм, особливо після проходження практики в інтернаті, де діти потребують соціального захисту, любові та опіки. Змістовно студенти працюють на практиці у Миколаївському міському центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді де студенти мали можливість: вивчити специфіку роботи соціального закладу (напрямки діяльності, законодавчу та нормативну базу, якою керується дана установа в своїй діяльності, міжнародні, державні, регіональні програми, які реалізуються даним закладом, зв'язки з іншими організаціями, установами по вирішенню поставлених завдань). Проходячи цикл базових та фахових дисциплін професійного спрямування більшість студентів вже самостійно можуть зазначити вимоги до спеціаліста із соціальної сфери. Вивчивши теоретичний та практичний досвід науковців, зазначимо вимоги до спеціаліста. Надалі ми можемо сформулювати вимоги до спеціаліста соціальної сфери.

Розглянемо вимоги до спеціаліста з соціальної сфери сьогодні:

- **вимоги до схильностей та інтересів.** При прийнятті такого важливого стратегічного рішення в житті, як вибір професії «соціальний працівник», головну роль відіграє схильність до практичної діяльності саме в соціальній сфері. Професійно спілкуючись з різними людьми, соціальний працівник повинен надати їм допомогу у вирішенні проблем, що виникли в їх житті. Проблема кожного клієнта є своєрідною, життєві обставини індивідуально особливі. Фахівець із соціальної роботи працює в умовах, коли практично неможливо використати відпрацьовані алгоритми діяльності і потрібно постійно знаходити нестандартні рішення;
- **вольові риси соціального працівника,** його прагнення вступити в контакт з об'єктом, розгорнути пов'язану з ним діяльність. Інтерес відіграє надзвичайно важливу роль у житті і діяльності особистості. Він спонукає до діяльності, активізує цю діяльність. Коли людина зацікавлена тим, що вона робить, вона діє ініціативно, енергійно, жваво, отримуючи задоволення навіть тоді, коли робота складна і потребує великого напруження сил;
- **психофізіологічні вимоги.** Ці вимоги визначають здібності соціального працівника до професійної діяльності та його психофізіологічні якості, їх суть полягає

- у відображенні психічних процесів (сприймання, пам'ять, мислення), психічних станів (втома, апатія, стрес, байдужість, тривожність, депресія), уваги як стану свідомості, емоційних і вольових проявів (стриманість, індиферентність, настирливість, послідовність, імпульсивність). Психофізіологічні якості є основою ефективної соціальної роботи.
- у роботі з людьми потрібна зібраність, уважність, терпіння, вміння володіти собою та розуміти клієнта. При підборі фахівців для соціальної сфери необхідно оцінювати цілісний образ особистості, коли істотну роль відіграє досвід роботи з людьми, установки і ціннісні орієнтації, особисті якості як основа професійної придатності.
  - **вимоги до інтелекту.** У структуру соціального інтелекту входять всі пізнавальні процеси: сприймання, пам'ять, мислення, уява тощо. Своєрідність соціального інтелекту полягає в тому, що об'єктом уваги соціального працівника є не предмет чи система (технічна, біологічна та ін.), а людина, група, неорганізований потік людей.
  - **вимоги до емоційно-вольової сфери.** Емоції та почуття мають дуже велике значення в практичній професійній діяльності соціального працівника. Вони збагачують відображення об'єктивної дійсності і стають у зв'язку з потребами, схильностями та інтересами важливими спонуканнями до діяльності, регуляторами її активності.
  - **вимоги до морально-ділових якостей.** Вихід соціальної роботи на професійний рівень потребує, щоб цю професію вибирали люди зі сформованими моральними якостями [3].

Не весь вищезазначений перелік вимог був зазначений. Постійно ці вимоги корегуються запитамі суспільства та вимогами сьогодення.

Розглянемо у статті, який необхідний рівень освіти фахівця із соціальної роботи. Необхідний рівень професійної освіти фахівця з соціальної роботи:

1. **Базова вища освіта** – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, що визначають розвиток особи як особистості і є достатніми для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра.

2. **Повна вища освіта** – освітній рівень вищої освіти особи, який характеризує сформованість її інтелектуальних якостей, є основою для подальшого розвитку особи як особистості і достатнім для здобуття нею кваліфікації за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра.

Крім володіння необхідним арсеналом знань, умінь, навичок, у соціального працівника формується позитивна налаштованість на життя і сприйняття інших людей, певна система цінностей, які узгоджуються і не вступають у суперечність із сутністю і змістом соціальної роботи, поведінка, яка не суперечить суспільним нормам і традиціям. Тобто, крім певних професійних вимог, до соціального працівника висуваються високі вимоги, які стосуються його світоглядної сфери і власної життєвої позиції.

У такому аспекті йдеться про модель фахівців із соціальної роботи, яка висвітлює різнобічні підходи у відображенні інтегративного, міждисциплінарного характеру професії, складність і глибину взаємозв'язків і взаємовідносин, що реалізуються у процесі соціального захисту, соціальної підтримки і допомоги населенню. Зазначимо визначення змістовного поняття «модель». Поняття «модель» походить від франц. *model*, лат. *modulus* – міра, взірць, образ. У довідковій і енциклопедичній літературі «образ» визначається, як результат та ідеальна форма відображення предметів та явищ матеріального світу, свідомості людини [5]. Образ формується на чуттєвому рівні пізнання – сприйняття, відчуття, уявлення; на рівні мислення – поняття, судження, умовивід. Матеріальною формою втілення образу виступають практичні дії: мова, різні знакові моделі. За змістом образ є об'єктивним тією мірою, якою він правдиво відображає об'єкт. В образі відображається пізнавальне (гносеологічне) ставлення людини до навколишнього світу, що функціонує незалежно від того, яким чином спрямовує особистість свій апарат самосвідомості.

Образ фахівця соціальної сфери формується на основі сукупності соціально-економічних, соціально-політичних, соціально-культурних чинників і явищ. Основу наукових підходів становлять соціальні установки, атитюди про ідеального педагога, психолога, працівника сфери соціального захисту населення як активну, творчу особистість. Так, розробка наукової моделі творчого потенціалу особистості педагога розглядається у працях С. Корчинських.

1. Структура творчого потенціалу характеризується внутрішньою енергією, що виражається педагогічною спрямованістю, психологічною готовністю і здатністю до самостійної творчої діяльності в галузях навчання, виховання і соціального розвитку особистості.
2. Вищий рівень загального розвитку: освіченість, вихованість, глибокі знання, загальна і політична культура, громадянська зрілість, соціальна активність; високі моральні якості: колективізм, працелюбство, добросердечність; почуття обов'язку, відповідальності, гуманізму, оптимізму, високий рівень індивідуальної свідомості, впевненість, світогляд, моральність.
3. Професійне призначення: знання цілей, завдань і сутності педагогічної діяльності як творчого процесу, любов до дітей, молоді, особистості людини, потреба у спілкуванні; потреба в отриманні знань, у формуванні в себе умінь і навичок, соціально-педагогічної і соціально-психологічної діяльності.
4. Професійно важливі якості: високий рівень інтелекту, самостійність суджень, витримка і самовладання; педагогічні, психологічні здібності та вміння швидко орієнтуватися в педагогічній ситуації і вилити на розум, почуття і волю особистості; інтерперсональні, комунікативні якості.
5. Умови реалізації і розвитку творчого потенціалу фахівця.
6. Педагогічна праця: розв'язання конкретних практичних завдань із соціалізації особистості, її розвитку і саморозвитку.
7. Педагогічне спілкування: обмін знаннями, ідеями, задумами з колегами і з користувачами соціальних послуг.
8. Безперервна освіта: самостійне вдосконалення знань, умінь, формування навичок соціально-педагогічної і соціально-психологічної діяльності.
9. Інтеграція і генералізація практичного досвіду – досвіду вирішення завдань із соціалізації особистості, розвитку емоційної сфери і сфери, що спрямована на задоволення потреб як джерела творчої активності і самостійності у двох аспектах: загальнолюдському і професійному.
10. Усвідомлення соціального та особистісного життєвого сенсу праці спеціаліста, усвідомлення себе як особистості і суб'єкта педагогічної діяльності, як діяча науково-технічного прогресу.
11. Професіоналізм, підвищення майстерності; розвиток функціонально-динамічних систем розумових дій і операцій, які забезпечують високу ефективність і якість соціально-педагогічної і соціально-психологічної діяльності [6].

Сучасність ставить високі вимоги перед фахівцем соціальної справи, тим самим ця робота потребує «закоханості у цю нелегку справу», більшість студентів потрапляють на спеціальність випадково, а є й ті які йдуть навчатися на спеціальність із серцем від душі, за власним бажанням. Соціальна сфера поєднується із психологією людини, а це й світ її думок, мислення, почуттів, емоцій, мотивів, пам'яті. Тому наприкінці навчання у вузі ми отримуємо «готовий продукт», соціально-психологічну модель фахівця соціальної роботи. В процесі навчання кожен студент самостійно формує свій багаж знань, але впливає на цей багаж і викладач, який вміє налаштувати студента на самопізнання, на самостійну роботу, на активний творчий пошук; впливає на особистість майбутнього фахівця і соціальне оточення: друзі, сім'я; також зазначимо бажання студента навчатися та отримувати знання, які подалі він зможе застосовувати у житті. Той хто хоче працювати зараз за фахом він буде за ним працювати, тільки сповнений жаги знань студент, харизматична особистість зможе піти у «велике життя» впевнено і рішучо. Ми ставимо за мету навчити наших спеціалістів бути компетентними у своїй подальшій роботі, бути конкурентно спроможними на ринку праці, проявляти свої переваги та якість здобутого навчання, забезпечити позиціонування спеціальності «соціальна робота» у освітньому просторі, формування достойного іміджу спеціаліста, формування професійних компетентностей. Соціально-психологічну модель фахівця складатиме: компетентність, психологічна складова, адаптивність, стресостійкість, емоційна стійкість, інтелектуальна складова, неперервність освіти. Навчаючи студентів різних курсів спеціальності «соціальна робота» слід констатувати той факт, що вони мають різний рівень підготовленості у школі, різні й ступінь мотивації та прагнень. Постійно в соціально-психологічну модель фахівця соціальної сфери будуть вноситися корективи, для цього потрібно розуміти переваги спеціальності та безперервність освіти. Впевнено можемо зазначити, що саме зараз суспільство потребує якісних спеціалістів саме із соціальної сфери для того, щоб гармонізувати суспільство, допомагати людям, які потребують допомоги та соціального захисту, налаштовувати «кризових клієнтів соціальної сфери» вирішувати їхні проблеми та бачити сонце у житті. Студенти МНУ імені В. О. Сухомлинського зарекомендували себе на ринку праці, проходячи активну практику,

яка в майбутньому стає місцем працевлаштування вони проявляють свої професійні навички, які здобувають навчаючись на нашій спеціальності. Для побудови особистості в майбутньому спеціаліста потрібна плідна праця викладачів, які формують особистість навчаючи її на спеціальності. Саме викладач може стати прикладом, який налаштує студента, спрямує його мотивацію в правильний бік. Сьогодні бути цікавим студенту, надавати йому потрібну інформацію – це дуже важка робота, щоб бути актуальним для нього та не набридати «важкою термінологією». Майбутній фахівець сьогодні чекає практичних знань, які в подальшому стануть йому потрібні. Студенти сьогодні в мережі інтернет, вони знаходять інформацію швидко, але не всі вміють правильно її застосовувати та оперувати нею. Який продукт ми отримуємо після закінчення університету залежить саме від особистості викладацького складу. Це питання відповідності очікуванням студенту постає гостро сьогодні. Потрібно враховувати всі фактори, які впливають на становлення майбутнього спеціаліста, вміти побачити лінощі, стрімке бажання досягнути неосяжне, скорегувати неправильне бачення своєчасно.

Таким чином, проведення ґрунтового аналізу вище окресленої проблеми надає можливість розширення меж теоретичного дослідження, виділення факторів впливу на процес

формування професійно-етичної компетентності майбутніх спеціалістів із соціальної сфери. В майбутньому плануємо провести соціально-психологічний тренінг з таких дисциплін, як «Основи консультування», «Конфліктологія» для отримання студентами практичних навичок, які вони зможуть використовувати у своїй майбутній роботі. Зазначимо, що фахівцю із соціальної роботи необхідно ґрунтовно володіти знаннями, постійно збагачувати і розширювати їх.

Список використаних джерел

1. Основы социальной работы: Учебник / Отв. ред. П. Д. Павленок. – М. : ИНФРА-М, 2002. – С. 90–113, 324–344.
2. Социальная работа: Учеб. пособие / Под общ. ред. проф. В. И. Курбатова. – 2-е изд., перераб. и доп. – Ростов н/Д. : Феникс, 2003. – С. 69–81.
3. Соціальна робота в Україні / За заг. ред. І. Д. Зверєвої, Г. М. Лактіонової. – К. : Наук, світ, 2003. – С. 195–233.
4. Соціальна робота: В 3 ч. / П. Б. Бондаренко, І. М. Грига, Н. В. Кабаченко та ін. ; за ред. Т. Семигіної та І. Григи. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – Ч. I. : Основи соціальної роботи. – С. 69–72.
5. Соціальна робота: технологічний аспект: Навч. посіб. / За ред. проф. А. Й. Капської. – К. : Центр навч. літ., 2004. – С. 35–46.
6. Тюптя Л. Т., Тюптя О. В. Інформаційний матеріал опису професії «Фахівець із соціальної роботи»: Навч.-метод., посіб. для Державної служби зайнятості. – К., 2002. – 38 с.
7. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота (теорія і практика): Навч. посіб. – К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – С. 60–78.
8. Фарсов М. В., Студенова Е. І. Теория социальной работы. – М. : Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 2001. – С. 252–305.

Anna WENGER

Mykolaiv

SOCIO-PSYCHOLOGICAL MODEL OF SPECIALIST SOCIAL WORK

The article generated theoretical investigation of socio-psychological model of specialist social work. Analyzes the requirements of modernity to the specialist social sphere. Defined the structural components of the requirements of a specialist social work. Described requirements for inclinations and interests, physiological requirements, requirements for the emotional and volitional areas, requirements for intelligence, claims to moral and business qualities. Underlined the necessary level of professional education specialist social work.

Key words: expert in the social sphere, professionalism, competence, professional important qualities, emotional stability, moral norm, moral beliefs, the «model».

Анна ВЕНГЕР

г. Николаев

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ СПЕЦИАЛИСТА ИЗ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ

В статье совершенно теоретическое исследование социально-психологической модели специалиста из социальной сферы. Анализируются требования современности к специалисту социальной сферы. Определены структурные составные требования к специалисту социальной работы. Охарактеризованы требования к направлениям и интересам, психофизиологические требования, требования к эмоционально-волевой сфере, требования к интеллекту, требования к морально-деловым качествам. Подчеркнуто необходимый уровень профессионального образования специалиста с социальной сферы.

Ключевые слова: специалист социальной сферы, профессионализм, компетентность, профессионально-важные качества, эмоциональная стойкость, моральная норма, моральные убеждения, «модель».

Стаття надійшла до редколегії 19.01.2017